

Архівні документи у реконструкції історії академічної педагогіки XIX – початку XX ст.

У статті проаналізовано пізнавальні можливості культурологічного підходу при дослідженні історії академічної педагогіки в Україні. Представлено розроблену на його основі типологію і розкрито евристичний потенціал архівних документів як джерел реконструкції стандартів викладання педагогіки у київській вищій школі XIX – початку XX ст.

Ключові слова: академічна педагогіка, архівні джерела.

Особливе значення архівних джерел на сучасному етапі досліджень історії вітчизняної освіти і педагогіки очевидне, адже лише систематичне вивчення їх є запорукою подолання хибних стереотипів, ліквідації «зон забуття» у минулому, які накреслювались за шаблонами тоталітарної ідеології, і відновлення в українського освітянства повноти історичної пам'яті як важливої складової національної ідентичності. З усіх історико-педагогічних джерел архівні документи вирізняються чи не найбільшим рівнем достовірності. Втім, на відміну від нарративних джерел (літописів, спогадів, публіцистики, художньої літератури тощо), вони являють собою не смислову цілісність, а окремі фрагменти, залишки минулого, подібні до уламків кераміки. Рясно розсіпані у культурному шарі археологічних пам'яток, численні, але «німі» свідки подій, кожен з них поодиночці – лише дрібниця. Однак, зібрані разом і за певними методиками опрацьовані дослідником, вони починають розповідати свою «історію». Тож варто замислитись, чи існують методологічні підходи і методики, здатні перетворити і архівні документи на високоінформативний матеріал для пізнання минулого освіти і педагогічної думки?

Особливо актуальне це питання щодо академічної педагогіки XIX – початку XX ст., витісненої за радянських часів на маргінеси історико-педагогічного пізнання. Загалом, під академічною педагогікою маємо на увазі педагогіку, яка інституалізувалась у вищій школі (передусім, в університетах) як навчальна дисципліна і галузь досліджень. Годі й говорити, наскільки велику роль вона виграє у розвитку педагогічної культури, здійснюючи систематичні професійні наукові студії і трансляцію науково-педагогічних знань. На сьогодні, завдяки працям Н.Дем'яненко [4], в українській історико-педагогічній науці склалось досить чітке уявлення про загальнопедагогічну підготовку вчителів у вищій школі України XIX – початку XX століття. Видано низку публікацій з аналізом окремих аспектів педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах того ж періоду. Однак цього вочевидь недостатньо, щоб обґрунтовано судити про генезу академічної педагогіки в Україні у цілому. Причина – не лише у кількості, а й у цілеспрямованості та тематизації досліджень. У сучасній вітчизняній історії педагогіки діє «апріорна домовленість», що українська науково-педагогічна і освітянська традиція формувалась як єдиний інтелектуальний і культурний феномен. Натомість фактом є розділ території України у XIX – на початку XX ст. між двома імперіями з суттєво різними менталітетами і культурними особливостями, важливими для розвитку академічної педагогіки. Відтак, дослідження, які претендують на осмислення процесів становлення української педагогічної науки і освіти у цілому, повинні базуватись на даних, зібраних не лише у одній частині країни (яка входила, приміром, до Російської імперії), а в обох.

Втім, якщо застосовувати старі методологічні підходи, які вимагають зосереджувати увагу на «безособових» процесах, загальних закономірностях розвитку ідей чи практики освіти, вивчення особливостей розвитку академічної педагогіки в Україні модерної доби може вилитись у безкінечне фіксування спільних рис чи відмінностей між «австрійським» і «російським», а не допомагати розкрити своєрідність української освітянської традиції. Натомість набагато продуктивнішим видається шлях, який підказує культурологічний підхід. Його стратегії і методи базуються на методологічному постулаті, що історик, аби зрозуміти минуле, повинен вивчати не історичні події та процеси самі по собі, а людину минулого, «практики» її духовного життя і взаємодії зі світом. Така переорієнтація передбачає і «олюднення» ідеї національної культури, адже, намагаючись збагнути людину як творця культури, неможливо враховувати лише загальноісторичні чинники її творчості та ігнорувати місцеві. З цієї точки зору цікавою видається теоретична модель національної культури, розроблена у літературознавстві та історичному краєзнавстві 1920-х рр. (Н.Піксанов, І.Гревс) [3; 11]. Згідно з нею, національна культура – це живий організм, складений з клітин – регіональних субкультур (культурних гнізд). Кожна з них, працюючи за матрицею загальнокультурного генотипу, виконує свою особливу функцію, а тому відрізняється від інших. Специфіку культурного гнізда визначають як природні та економічні умови, так і автохтонні

традиції, цінності місцевої спільноти тощо. Цілком припустимо, що у ситуації функціонування національної культури у межах різних держав саме виявлення особливостей українських регіональних субкультур і допоможе збагнути її своєрідність. Очевидно, регіональна специфіка позначалась і на академічній педагогіці. Тому, мабуть, варто, перш ніж приступати до масштабних проектів з узагальнення історії розвитку педагогічної науки і освіти в Україні XIX – початку XX ст., систематично вивчити її як результат діяльності певних інтелектуальних спільнот, локалізованих у вищих школах регіональних центрів – Львова, Харкова, Києва, Одеси, Чернівців. Яке велике значення мають при цьому архівні документи, засвідчує досвід дослідження київської академічної традиції XIX – початку XX ст., ключові епізоди якого представлено нижче.

Це дослідження мало на меті реконструкцію та аналіз процесу формування педагогіки як академічної дисципліни та галузі наукового пізнання у київській вищій школі. У результаті бібліографічного пошуку та первинного узагальнення фактичного матеріалу було встановлено, що педагогічні дисципліни у київській вищій школі понад півстоліття викладали переважно професори філософії (Сильвестр Гогоцький, Памфіл Юркевич, Петро Ліницький, Маркеллін Олесницький, Василь Зеньковський) або фахівці з ґрунтовною філософською освітою, здобутою у Київській духовній академії та на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира (Микола Маккавейський, Степан Ананьїн, Олександр Селіханович та ін.). Тож логічно було припустити, що київська академічна педагогіка формувалась на кшталт німецької – як філософська дисципліна. Однак підтвердити його на підставі педагогічних і філософських текстів, які надрукували київські філософи, було неможливо, тому що, по-перше педагогічних текстів виявилось критично мало (кілька курсів лекцій з педагогіки, статті й актові промови з окремих проблем, одиничні монографії), а по-друге, як і кожна закінчена книжка, вони, за словами В. Дільтея, не схильні розкривати таїну свого виникнення [5, с.128]. Скласти цілісне уявлення про особливості київської академічної педагогіки допомогли архівні документи, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ) [ЦДІАК], Державному архіві міста Києва [ДАК], Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського [ІР НБУВ], Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [ЦДАВОВ].

Передусім, архівні джерела дозволили встановити, що у спільноті київських академічних філософів діяла певна «когнітивна згода» щодо сутності педагогічного пізнання, методів педагогічного дослідження, способів інтерпретації педагогічних фактів – система положень так званого цехового знання або академічний стандарт [12, с.223–226]. Взагалі, відтворити цю систему можливо, проаналізувавши навчальні курси, у яких зазвичай експлікують фундаментальні основи науки, «абеткові істини», відомі всім професіоналам. Для цього треба звертатись не лише до публікацій, а й до документації, пов'язаної з навчальним процесом, – до програм навчальних дисциплін, конспектів і нотаток, звітів, класних журналів, навчальних планів тощо. Спробуємо схарактеризувати, чим ці види документів можуть зацікавити дослідника історії академічної педагогіки.

Навчальні програми

Навчальні програми відкладались в архівах тих освітніх закладів і тоді, коли цього вимагали адміністративні правила. Так, програму з педагогіки С.Гогоцького було подано і затверджено у 1851 р. і за нею він викладав в Університеті Св. Володимира до 1863 р. У Київській духовній академії викладачі повинні були майже щороку надавати програми своїх курсів. Ступень інформативності навчальної програми самої по собі, здається, невисокий, адже вона дуже лаконічна. Тому при реконструкції навчального курсу окремого викладача цей документ може слугувати лише канвою, для заповнення якої треба залучати інші джерела. Приміром, розділ «Вступ до науки педагогіки» у програмі, за якою С. Гогоцький викладав педагогіку в Університеті Св. Володимира протягом 1851 – 1863 рр., виглядає так:

<... введение в науку педагогики

1) Понятие о педагогике. 2) Отношение педагогики к другим наукам. 3) Значение педагогики. 4) Развитие главных частей педагогики из понятия о ней. 5) Литература...>[2, арк.4].

Зрозуміти, що професор читав студентам на лекції за цим планом, можна було з статті, яка вийшла згодом і детально розкривала кожний його пункт [1, с.39–78]. Однак лаконізм навчальної програми – це, водночас, і її перевага як джерела інформації про «когнітивні домовленості» певної академічної спільноти: схематичний виклад відображає, так би мовити, тулуб концепції викладання, а через неї – академічні стандарти. Зокрема, порівняльний аналіз навчальних програм з педагогіки С.Гогоцького, П.Юркевича, М.Зайцева, П.Ліницького, М.Олесницького, М.Маккавейського показав, що всі вони мають приблизно однакову структуру, обов'язковими елементами якої є: вступна частина з розглядом методологічних проблем сутності педагогічного пізнання і дисциплінарного статусу педагогіки; характеристика категоріального апарату – ідеї,

необхідності, можливості, мети виховання; огляд історії педагогічних ідей; авторський проект теорії виховання і освіти.

Конспекти лекцій

Інформативна насиченість конспектів лекцій, звичайно, залежить від того, хто їх і для чого писав. Зразки цілої низки конспектів курсів лекцій з педагогіки різних років знаходимо в особовому архіві П.Юркевича. Вони представляють собою рукописи у вигляді тезового плану, який містить міркування по питанням усього курсу. В результаті аналізу одного з них («Читання про виховання, з програмою 1866 г.» [14]), вдалося з'ясувати, що, читаючи свій перший курс педагогіки в Московському університеті, П.Юркевич намагався розв'язати три завдання – інформаційне, методологічне, методичне. Інформаційне, полягало у тому, щоб ознайомити аудиторію з фундаментальними теоріями виховання, які визначають ідейний «клімат» в сучасній педагогіці. Методологічне, передбачало розкриття ідейних передумов і закономірностей педагогічного теоретизування. Методичне було зумовлене необхідністю продемонструвати метод комплексного компаративного філософсько-педагогічного дослідження – прочитання класичної спадщини (діалоги Платона «Про державу», «Федр», «Бенкет», «Закони» і роман Жан-Жака Руссо «Еміль, або Про виховання») крізь призму актуальної проблематики освіти й виховання. Свої лекції вчений супроводжує історико-педагогічними та історико-філософськими коментарями та порівняннями, у яких згадуються думки і погляди як філософів (Ксенофана Колофонського, Сократа, Аристотеля, Бенедикта Спінози, Імануїла Канта, Фрідріха Шелінга, Йоганна Гербарта, Фрідріха Шлейєрмахера, Блеза Паскаля, Фрідріха Бенеке, Генрі Бокля), так і педагогів (Йоганна Базедова, Карла Раумера, Жана Жакото, Вільгельма Куртмана, Адольфа Дістервега, Миколи Пирогова). Звертається П.Юркевич також до Св. Письма, історичної та художньої літератури.

Загалом порівняльний аналіз конспектів лекцій П.Юркевича показав, що ключовою у його академічних курсах педагогіки була ідея гуманного виховання, яке допомагає дитині поступово розкривати у собі як цінність те, що становить суть її людського ества, – дух, його потреби, а також здатність стати на шлях самовдосконалення. Педагогічне пізнання постає у мислителя не просто як синтез наук, а як етичний синтез наукового знання (фізіології та психології) і віри. Він відбувається через послідовну реалізацію у педагогічних теоріях ідеї християнської гуманності як принципу визначення ідеалу та мети виховання, так і тлумачення явищ духовного життя, напрямків розвитку дитини.

Приклад конспектів лекцій з педагогіки, які вів студент, знаходимо серед документів з особового архіву Г.Жураковського [*Геннадій Євгенович Жураковський (1894 – 1955) – випускник Київського університету, згодом радянський історик педагогіки, доктор педагогічних наук, член-кореспондент АПН РСФСР.*]. Він записав у 1917 р. лекції професора С.Ананьїна в Університеті Св. Володимира. Це рукопис у зошиті впереміж з конспектами з російської історії, історії Візантії, історії та теорії педагогіки. Записи не мають систематичного характеру, не деталізовані, робились нерозбірливим почерком. Але вони представляють певний науковий інтерес, тому що джерел, які б містили прямі дані про погляди С.Ананьїна у цей період на характер педагогічного пізнання і педагогіки як науки, вкрай мало. Тимчасом Г.Жураковський зафіксував буквально наступне:

<...Основной вопрос

Источники

1) История педагогики (даёт ответы на все вопросы). 2)Философия. 3) Нормативные науки: этика, логика, эстетика. 4) Психология.

Точки зрения:

1) Педагогика – практическая психология, психология все обосновывает. 2) Психология – индивидуализирует методы. Индивидуализирование – соответствие восприятию ребенка. 3) Психология. Ребенок как предмет воспитания. Значение образовательного материала.

Педагогика должна знать:

а) зачем психология необходима; в) нужно знать – детскую психологию; с) индивидуальную психологию; d) психологические методы исследования <...>

Теория педагогики

Описательная педагогика, а затем – нормативная. Жизнь идет впереди педагогики. Ее можно сравнить с положительным правом. Схема истории педагогики. Угол зрения один и тот же. Цели воспитания – цели общества...> [7, арк.2].

З цього можемо дізнатися, що С.Ананьїн вважав джерелами педагогіки філософські науки та історичну практику, а педагогічне пізнання – філософським синтезом емпіричного і нормативного елементів.

Звіти

Звітної документації київських вищих навчальних закладів в архівах зберігається багато. Це звіти освітніх установ у цілому, окремих факультетів, кафедр, комісій, викладачів. Звісно, форми

звітності з часом змінювались, але ніколи російська вища школа не була вільною від адміністративно-бюрократичного контролю і обов'язку звітувати про свою роботу.

Щорічні звіти Університету Св. Володимира допомагають скласти уявлення про те, за якими програмами велось викладання педагогіки та про те, як воно було організоване. Звіти 1830 – 1850-х рр. детально доповідають про зміст і кількість лекційних годин, проведені професорами репетиції, на яких студенти повинні були продемонструвати своє знання прослуханого з предмету. Зокрема, звіт Університету Св. Володимира за 1859 р. повідомляє:

<...По кафедре педагогики ординарный профессор Гогоцкий преподавал на русском языке, по программе, одобренной ректором университета, нижеизложенные курсы, руководствуясь преимущественно сочинениями Грегге и Бенке <...> В конце каждого семестра профессор Гогоцкий сделал по три одночасовые репетиции.

Для упражнения учащимся заданы были следующие темы: о заслугах Янковича де Мириево на поприще русской педагогики; сделать краткое извлечение из сочинения Эмиля Жирардена L'institution publique en France, 1842; о назначении средних и высших учебных заведений; значение языка учения и естествознания в деле первоначального образования...> [9, арк.28].

Отже, маємо інформацію про те, що студенти Університету Св.Володимира, вивчаючи педагогіку, повинні були не лише пасивно заучувати конспекти, а й працювати з фаховою літературою, розв'язувати проблемні питання.

При радянській владі диктат держави у вищій школі лише посилювався. Відповідно, було деталізовано і звітність. Однак на початку 1920-х рр. вищі ще користувались певними академічними свободами: зокрема, мали право самостійно формувати свої навчальні плани. У звіті про стан і діяльність ВІНО (Вищий інститут народної освіти) ім.М.П.Драгоманова в Києві зустрічаємо підрозділ, який рапортує про існування на факультеті професійної освіти напрямку спеціалізації – філософсько-педагогічного циклу:

<...Работа философско-педагогического цикла

Особенностью учебного плана КВИНО является наличие цикла философско-педагогического. Задача философско-педагогического цикла – готовить преподавателей по педагогическим дисциплинам для педагогических школ, трехлетних педагогических курсов и т.п. Цикл этот, несмотря на сравнительно небольшой состав слушателей (60 человек), оказался достаточно жизнеспособным и работа на нем протекает чрезвычайно интенсивно. Число рефератов и самостоятельных работ по экспериментальному исследованию детей здесь весьма значительно...>[10, арк.79].

Показові самі по собі, ці відомості викликають низку питань: чому саме в Київському інституті народної освіти й чи випадково з'явився цей філософсько-педагогічний цикл? Хто був ініціатором його відкриття? Хто на ньому викладав? Якою була за змістом і організацією фахова підготовка?

Огляди викладання

Певні відомості про організацію навчального процесу взагалі й викладання педагогічних дисциплін зокрема надають огляди викладання в Університеті Св. Володимира. В оглядах викладання оголошувалось про курси лекцій і практичні заняття, які проводитимуть на факультетах у найближчому семестрі. До цього додавали списки навчальної і наукової літератури. Наприклад, на початку 1912 – 1913 навчального року в огляді викладання про курс педагогіки було повідомлено таке:

<...4. Приват-доцент С. А. Ананьин (4 ч.)

1) Педагогика (история педагогики) – 2 часа в неделю.

2) Практические занятия по истории педагогики: разбор сочинений главнейших педагогических писателей – 2 часа в неделю.

Пособия:

1) Педагогические писатели в издании Тихомирова и Адольфа. П.Монро. История педагогики. 2 т., М., 1911.

Т. Циглер. История педагогики, К., 1911.

Н. Shiller, Lehrbuch d. Geschichte d. Pädagogik, Leipz, 1904.

Т. Циглер. Очерк общей педагогики. СПб., 1903.

Э. Мейман. Лекции по экспериментальной педагогике. 3 тт., М., 1909-1910.

Р. Barth. Die Elementen d. Errichtung – und Unterrichte Lehre. 1908.

W. Rein. Pädagogik, 1908.

2) Д. Сёлли. Педагогическая психология, 1912.

Г. Мюнстерберг. Психология и учитель.

Р. Гаупп. Психология ребенка, СПб., 1910.

Р. Bergemann. Lehrbuch d. pädagogischen Psychologie. 1901...> [8, арк. 84].

З цієї інформації можна зробити висновок, що С.Ананьїн планує, з одного боку, дати широку і об'єктивну картину розвитку педагогічної думки початку ХХ ст., а з іншого – допомогти студенту сформулювати самостійний погляд на проблему сутності педагогічного пізнання. Це засвідчує добір фахової літератури: поряд з працею Е.Меймана, який відстоював ідею педагогіки як прикладної частини експериментальної психології, поставлено, зокрема, роботу Г.Мюнстерберга, де обґрунтовується думка, що «двері до занять педагогікою» – це не психологія, а філософія.

Класні журнали

Однією з форм звітності у Київській духовній академії були класні журнали. Зазвичай записи, які в них вели чергові студенти, – це план лекції або тема практичного заняття. Однак інколи траплявся черговий дуже добросовісний і тоді звіт про лекцію займав півсторінки, а інколи студент, не розуміючи, що говорить викладач, передавав зміст лекції з помилками. Наскільки вагомим може бути значення класних журналів як історико-філософських джерел, можна судити по наступним фрагментам:

<... Н. Маккавейский

Педагогика

15.11.12.

Вопрос о воспитании в современном обществе. Искание новых путей в педагогическом деле. Педологическое движение в педагогике. Экспериментальное значение воспитания.<...>

17.11.12.

Значение воспитания в области культурного развития людей. Культура внешняя; духовная культура. Преимущество культуры духовной.

Отрицательные взгляды на значение воспитания; несостоятельность этих взглядов. Возможности воспитания человеческой личности.<...>

20.11.12.

Факторы воспитания; сущность воспитания. Определения педагогики. Выяснение смысла терминов «учение», «преподавание», «воспитание», «образование»; педагогика – наука.

2-й час. Практические занятия. Доклад студента IV курса священника Свидерского о «педагогике» профессора М. Олесницкого.<...>

22.11.12.

Пестрота педагогических теорий не уничтожает педагогики как науки. Отношение между теорией и практикой воспитания.<...>

27.11.12.

Научная ценность педагогики, вытекающая из понятия о науке ее материалом. Предмет и цель науки.

2-й час. Практическое занятие. Разбор первой части педагогики Юркевича.<...>

1.12.12.

Социальная точка зрения в педагогике. Борьба рода и особи и уничтожение индивидуальности в социальной педагогике. Значение личности. Взаимоотношение между социальной и индивидуальной точками зрения и их примирение. Национализм и космополитизм педагогики, их примирение.<...>

29.01.13.

Практическое занятие. Реферирование статьи профессора Марбургского университета Наторпа «Философия как основа педагогики». Значение данной статьи в деле воспитания. Значение теоретической и практической стороны в воспитании. Философия как базис построения теории педагогики. Свообразная точка зрения Наторпа на философию...» [6, арк. 3, 4, 11].

З цього видно, що, викладаючи педагогіку, М.Маккавейський вводить студентів у коло найактуальніших проблем педагогічного пізнання початку ХХ ст. і виокремлює типові методологічні підходи до побудови теорій виховання – експериментально-педологічний і соціальний, у яких увиразнились тенденції зводити всі пояснення процесів розвитку особистості або до біологічних, або до суспільних чинників. Цим крайнощам вчений намагається протиставити, осмислюючи теоретичні здобутки київської академічної традиції ХІХ ст. (П.Юркевич, М.Олесницький), духовно-православний погляд на виховання і освіту. Записи класного журналу також засвідчують, що М.Маккавейський сам уважно вивчав і вважав корисним для студентів студіювати праці німецького філософа П.Наторпа «Соціальна педагогіка» і «Філософія як основа педагогіки», з одного боку, як взірць послідовного філософсько-педагогічного теоретизування, а з іншого – як матеріал для критичного переосмислення сучасних педагогічних учень на засадах православного світогляду.

Навчальні плани

Як джерело у дослідженнях з історії академічної педагогіки навчальні плани цікаві тим, що містять інформацію про організацію і зміст педагогічної освіти, про те, з якими дисциплінами і кафедрами інституційно було пов'язане викладання педагогіки, наскільки на неї впливала філософія. До революції навчальні плани російських університетів і духовних академій публікували разом з їхніми статутами. Однак на початку 1920-х рр. навчальні плани вишів змінювались майже щорічно і друкувати їх не було ані грошей (якщо згадати економічну розруху), ані сенсу. Тому відомості про зміст і організацію навчального процесу в радянській вищій школі початку 1920-х рр. можна знайти лише в архівах. Зокрема, у матеріалах про роботу ВІНО ім. Драгоманова зустрічаємо навчальні плани, з яких дізнаємося про зміст навчальних дисциплін філософсько-педагогічної спеціалізації і кількість відведених на їх вивчення годин, а саме один з них повідомляє наступне:

<... Философско-педагогический цикл

<i>Курс</i>	<i>№ п/п</i>	<i>Учебная дисциплина</i>	<i>Преподаватель</i>	<i>I семестр (часов)</i>	<i>II семестр (часов)</i>
<i>I</i>	1.	<i>Введение в философию</i>	<i>Гиляров</i>	4	-
	2.	<i>Педагогическая психология</i>	<i>Ананьин</i>	2	2
	3.	<i>Логика</i>	<i>Асмус</i>	2	2
	4.	<i>История философии</i>	<i>Гиляров</i>	-	4
	5.	<i>Эстетика</i>	<i>Асмус</i>	2	3
	6.	<i>Современная психология</i>	<i>Гиляров</i>	2	2
<i>II</i>	7.	<i>Общая педагогика</i>	<i>Ананьин</i>	4	4
	8.	<i>Экспериментальная психология</i>	<i>Раевский</i>	2	2
	9.	<i>История философии</i>	<i>Гиляров</i>	4	4
	10.	<i>История психологии</i>	<i>Гиляров</i>	2	-
	11.	<i>История логики</i>	<i>Асмус</i>	-	2
	12.	<i>Социальная педагогика</i>	<i>Селиханович</i>	2	2
	13.	<i>Образ школы в Европе и Америке</i>	<i>Музыченко</i>	2	2
<i>III</i>	14.	<i>История педагогики в связи с современной педагогикой</i>	<i>Ананьин</i>	2	4
	15.	<i>История философии</i>	<i>Гиляров</i>	2	2
	16.	<i>Новейшая философия</i>	<i>Гиляров</i>	2	2
	17.	<i>Дидактика</i>	<i>Ананьин</i>	2	2
	18.	<i>История материализма (спецкурс)</i>	<i>Гиляров</i>	-	2
	19.	<i>Методика преподавания педагогических дисциплин</i>	<i>Ананьин</i>	2	2
	20.	<i>Семинар по педагогике</i>	<i>Ананьин</i>	2	2

...>[13, арк.33].

Цінність цього документу полягає у тому, що він, інформуючи про навчальні дисципліни, дозволяє відтворити концепцію підготовки фахівців філософсько-педагогічної спеціалізації, яка, по суті, втілює задум К.Ушинського створити педагогічний факультет в університеті як особливому середовищі, де б на засадах науки й водночас у тісному зв'язку з філософією розвивалась фундаментальна педагогічна наука і формувався національний педагогічний світогляд.

Мабуть, цього достатньо аби переконатись, що без архівних матеріалів було б неможливо скласти систематичний опис історії та характеристики викладання педагогіки у київській вищій школі XIX – початку XX ст. Зокрема, результати реконструкції курсів педагогіки у київській вищій школі надали підстави стверджувати, що вони були зорієнтовані на ідею університету як втілення «космосу наук», які об'єднані служінням вищій істині, а також ідеєю вищої освіти як прагнення до цілісності й довершеності особистості під егідою розуму. Згідно з цими ідеями, особлива роль у вищій школі повинна належати філософії як єдиному способу пізнання, що придатний для здійснення світоглядного синтезу і водночас виховання самостійного мислення. Але, щоб виконувати свої функції, університет мусить не просто ввести у навчальний план класичні філософські дисципліни, а й спеціальні науки викладати на філософському рівні, виходячи не так з поточних потреб, як з інтересів «чистої науки», тобто у координатах певного світогляду, у контексті проблем, що виникали на її історичному шляху, в постійному діалозі конкуруючих поглядів.

Як бачимо, фрагментарна інформація, яку несуть архівні джерела виявилась критично важливою для відтворення стандартів викладання педагогічних дисциплін, з'ясування характеру педагогічного теоретизування, специфіки і тенденцій розвитку київської академічної педагогіки

XIX – початку XX століття. Значення архівних документів також важко переоцінити при розв'язанні задач відтворення загальних інституційних і специфічних регіональних умов розвитку академічної педагогіки. Однак це вже тема для іншої розвідки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гогоцкий С. С. Введение в педагогику / С. Гогоцкий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1855. – № 4. – С. 39–78.
2. Гогоцкий С. С. Программа чтений по предмету педагогики студентам седьмого семестра, во втором полугодии 1851 – 1852 ак. г. [Рукопис] // Программы преподавания на второе полугодие 1851 – 1852 уч.г. – ДАК. – Ф. 16. – оп. 465. – Спр. 859. – Арк. 4–11.
3. Гревс И. М. История в краеведении / И. Гревс // Краеведение. – 1926. – № 4. – Т. III. – С. 487–508.
4. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) : [моногр.] / Н. М. Дем'яненко ; М-во освіти України, Ін-т педагогіки АПН України. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
5. Дильтей В. Литературные архивы и их значение для изучения истории философии / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1995. – № 2. – С. 124–136.
6. Классный журнал I курса (1912 – 1913) [Рукопис]. – ЦДАК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 3628. – 30 арк.
7. Конспекты лекций (Г. Е. Жураковский) по русской истории, истории Византии, истории и теории педагогики [Рукопис]. – ЦДАК. – Ф. 1720. – Оп. 1. – Спр. 49. – 89 арк.
8. Обозрение преподавания в Университете Св. Владимира и Нежинском историко-филологическом институте кн. Безбородко [Рукопис]. – ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. 162. – Спр. 39. – 101 арк.
9. Отчет о состоянии и действиях Университета Св. Владимира за 1859 – 1860 уч. год [Рукопис]. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465. – Т. 1. – Спр. 127. – 234 арк.
10. Отчет о состоянии и деятельности ВІНО ім. М. П. Драгоманова в Києве за II полугодие 1922 г. [Рукопис] // Матеріали про учбово-виховну роботу КІНО та робфаку при ньому за 1921 – 1924 навч. роки. – ЦДАК. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1077. – Арк. 58–122.
11. Пиксанов Н. К. Областная литература в первой четверти XIX века / Н. К. Пиксанов // История русской литературы. В 10 т. Т. V. : Литература первой половины XIX века. Ч. 1. / АН СССР. Ин-т лит. (Пушкин. Дом). – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1941. – С. 339–352.
12. Уитли Р. Когнитивная и социальная институализация научных специальностей и областей исследования / Richard Witley // Научная деятельность : структура и институты : сб. пер. [с англ. и нем.] / [сост., общ. ред. и вступ. ст. Э. М. Мирского, Б. Г. Юдина]. – М. : Прогресс, 1980. – С. 218–257. – (Логика и методология науки).
13. Учебный план гуманитарного отдела факультета профобра ВІНО ім. Драгоманова на 1922-1923 уч. г. Философско-педагогический цикл [Рукопис] // Учебные планы и программы за 1922 – 1924 гг. – ДАК. – Ф. Р-346. – Оп. 1. – Спр. 35. – 57 арк.
14. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании с программой 1866 г. [Рукопис]. – ІР НБУВ. – ДА 354 Л (Муз. 818в). – № 1. – 170 арк.

Анотація

С.Л.Кузьміна

Архивные документы в реконструкции истории академической педагогики XIX – начала XX вв.

В статье проанализированы познавательные возможности культурологического подхода при исследовании истории академической педагогики в Украине. Представлена разработанная на его основе типология архивных документов как источников реконструкции стандартов преподавания педагогики в киевской высшей школе XIX – начала XX вв.

Ключевые слова: академическая педагогика, архивные источники.

Summary

S.L.Kuzmina

Archival Documents in the Reconstruction of the History of Academic Pedagogy of XIX – the Beginning of XX Centuries

The paper analyzes the cognitive possibilities of culturological approach in the study of the history of academic pedagogy in Ukraine. The typology of archival documents as sources of the reconstruction of the standards of teaching pedagogy in Kiev higher institutions of XIX – the beginning of XX centuries which was developed on the ground of this approach is presented.

Key words: academic pedagogy, archival sources.

Дата надходження статті: «8» жовтня 2013 р.